

KAZALO VSEBINE

KAZALO SLIK	11
1 PREDGOVOR	15
2 UVODNE ŠTUDIJE	19
2.1 Raziskovanje starejšega pesništva na Štajerskem in v Prekmurju	19
2.2 Raziskovanje pisnega jezika na Štajerskem in v Prekmurju	47
2.3 Nabožno in posvetno pesništvo med literarno vedo in folkloristiko	55
3 PREGLED PESNIŠTVA NA ŠTAJERSKEM	59
3.1 Tiskarska dejavnost	60
3.2 Nemško in latinsko pesništvo na Štajerskem	63
3.2.1 Humanizem, reformacija in protireformacija	65
3.2.2 Barok	67
3.2.3 Razsvetljenstvo	69
3.2.4 Predmarčna doba	75
3.3 Gornji Grad kot prizorišče cerkvenega pesništva in glasbe	81
3.4 Knjiga kranjskih pesmi iz 17. stoletja	85
3.5 Pesniška dejavnost jezuitov na Štajerskem	90
3.6 Štajerska romarska središča kot prizorišča nabožnega pesništva	92
3.7 Molitveniki in pesmarice za žensko duhovnost	98
3.8 Mašne pesmarice	100
3.9 Cerkvene pesmarice štajerskih duhovnikov	103
3.9.1 Leopold Volkmer, veseli pesnik Slovenskih goric	103
3.9.2 Cerkvena pesmarica radgonskega kaplana Petra Dajnka	106
3.9.3 Rokopisna pesmarica svetniških pesmi Franca Verbnjaka	107
3.9.4 Pesmarica Blaža Kosija iz Svetega Andraža v Halozah	111
3.9.5 Cerkvene pesmi limbuškega župnika Antona Laha	115
3.9.6 Prva jožefinska pesmarica z mašnimi pesmimi Gašperja Rupnika	115
3.9.7 Rečiški župnik Jožef Lipold in njegove nabožne pesmi	116
3.10 Laiki kot zapisovalci nabožnih pesmi	117
3.10.1 Pesmarica iz Cirkulan	120
3.10.2 Pesmarica iz Vuhreda	121
3.10.3 Pesmarica trboveljskega organista	122
3.10.4 Pesmarica iz novomeškega samostana	124
3.10.5 Pesmarica iz Svetinj	125
3.10.6 Pesmarica iz Ruš	130
3.10.7 Pesmarica iz Juršincev	131

3.10.8 Pesmarice iz Vidma pri Ptuj	131
3.10.9 Pesmi o sv. Favstinu	133
3.10.10 Šolska pesmarica iz Župnije sv. Barbare v Slovenskih goricah	133
3.10.11 Pesmarica iz Prihove pri Nazarju	134
3.10.12 Jurij Vodovnik s Skomarja	135
3.10.13 Gregor Gorenšek iz Vitanja	137
3.11 Posvetno pesništvo v celjskem okrožju	138
3.11.1 Vojaške in druge pesmi Jožefa Lipolda	139
3.11.2 Pohorski pesnik Jurij Vodovnik	142
3.11.3 Pesništvo Antona Martina Slomška	143
3.11.4 Pesmi celovških bogoslovcev	149
3.11.5 Prve objave celovških bogoslovcev v Ahaclovi pesmarici	152
3.11.6 Pesniška rubrika v Slomškovih Drobtnicah	153
3.11.7 Elegični pesnik Valentin Orožen	155
3.11.8 Elegični pesnik Jožef Hašnik	156
3.11.9 Prva štajerska pesnica Fanny Haussmann	157
3.12 Posvetno pesništvo v mariborskem okrožju	159
3.12.1 Prvi slovenski posvetni pesnik na Spodnjem Štajerskem Leopold Volkmer	161
3.12.2 Svobodomiselni pesnik Štefan Modrinjak	163
3.12.3 Satirični pesnik Andrej Gutman	165
3.12.4 Zbiralec slovenskih pesmi Peter Dajnko	166
3.12.5 Vojaške pesmi Franca Cvetka	167
3.12.6 Cenzuriran pesnik Anton Krempl	169
3.12.7 Nemške pesmi Antona Laha	171
3.12.8 Didaktični pesnik Anton Šerf	172
3.12.9 Ilirski pesnik Stanko Vraz	173
3.12.10 Idilični pesnik Jakob Košar	179
3.12.11 Melanholični pesnik Ivan Dragotin Šamperl	180
3.12.12 Pisec dinastičnih prigodnic Davorin Trstenjak	181
3.12.13 Socialne teme v pesmih Antona Strajnska	182
3.12.14 Sprotuletna vijolica	182
4 FOGLARJEVA PESMARICA MED KRANJSKIM IN PANONSKIM PROSTOROM	187
5 RECEPCIJA PESMI JOŽEFA AMBROŽIČA NA ŠTAJERSKEM	203
6 RECEPCIJA PESMI MAKSIMILIJANA REDESKINIJA NA ŠTAJERSKEM	235
7 RECEPCIJA PESNIŠTVA PETRA DAJNKA	243
7.1 Dajnko in prekmurske pesmarice	246
7.2 Dajnko in kranjske pesmarice	247

7.3 Dajanko in štajerske pesmarice	251
7.4 Kdo je bral Dajnkove pesmi?	259
8 RECEPCIJA KAJKAVSKEGA PESNIŠTVA PRI ŠTEFANU MODRINJAKU	265
8.1 Modrinjakovi stiki s Kajkavci	269
8.2 Recepcija pesmi Od protuletja	272
9 JE PESMARICA IVANA ŠEFA HRVAŠKA PESMARICA?	285
9.1 Jezikovne in literarne značilnosti Šefove pesmarice	286
10 PREGLED PESNIŠTVA V PREKMURJU	297
10.1 Kje so Prekmurci tiskali svoje knjige?	299
10.2 Pesništvo v madžarskem jeziku	304
10.3 Pesništvo v gradiščansko-hrvaškem jeziku	310
10.3.1 Gradiščanski duhovniki in učitelji v Prekmurju	311
10.3.2 Prekmurški duhovniki na Gradiščanskem	311
10.3.3 Začetek gradiščanske književnosti	312
10.3.4 Frančiškanski molitveniki s pesmimi	313
10.3.5 Jezuitska pesmarica	314
10.3.6 Rokopisne pesmarice	314
10.3.7 Ljudsko pesništvo	315
10.3.8 Prevodna poezija	315
10.4 Pesništvo v kajkavskem jeziku	316
10.4.1 Kajkavski molitveniki	317
10.4.2 Cerkevne pesmarice duhovnikov in drugih zapisovalcev	317
10.4.3 Pesmarice organistov in učiteljev	320
10.4.4 Pesništvo v plemiških krogih	321
10.4.5 Posvetne pesmarice	324
10.4.6 Pesništvo Tita Brezovačkega	327
10.4.7 Prvi kajkavski ep	328
10.4.8 Ilirski krog pesnikov v Danici horvatski	328
10.5 Prekmursko protestantsko pesništvo	330
10.5.1 Najstarejša prekmurska pesmarica iz Martjancev	331
10.5.2 Pesmarica iz Nedelišča	334
10.5.3 Najobširnejša prekmurska protestantska pesmarica	337
10.5.4 Pesmarica pucunskega pastora Blaža Berkeja	340
10.5.5 Pesmarica križevskega pastora Mihaela Bakoša	343
10.5.6 Pesmarica mrtvaških pesmi učitelja Števana Sijarta	345
10.5.7 Pesmarica Mihala Barle	345
10.5.8 Pesmarici hodoškega pastora Janoša Kardoša	347
10.5.9 Prevod psalmov Šandorja Terplana	348

10.5.10 Prekmurska pesmarica Adama Ritoperja	349
10.5.11 Pesmarica Janoša Kerčmarja iz let 1862/1863	350
10.5.12 Evangeličanska pesmarica Adama Lutharja	351
10.6 Pesniška ustvarjalnost prekmurskih katoliških duhovnikov	352
10.6.1 Krog Mikloša Küzmiča	353
10.6.2 Krog Jožefa Borovnjaka	355
10.7 Pesmi v prekmurskih molitvenikih in katekizmih	362
10.7.1 Katekizmi v Prekmurju	363
10.7.2 Molitveniki v Prekmurju	366
10.8 Katoliško nabožno pesništvo v soboški dekaniji	374
10.8.1 Izgubljeni Smodišev Gradual	377
10.8.2 Najstarejša ohranjena prekmurska katoliška pesmarica iz Martjancev	378
10.8.3 Starejši pertočki pesmarici	381
10.8.4 Stara vidonska pesmarica Jožefa Gyergyeka	386
10.8.5 Starejše jurijevske pesmarice	387
10.8.6 Večeslavske pesmarice	394
10.8.7 Pesmarice Mihaela Benceja iz Pertoče	395
10.8.8 Pesmarica Štefana Kozla iz Kraščev	396
10.8.9 Pesmarice družine Kerec in Grah iz Vidoncev	396
10.8.10 Katoliška cerkvena pesmarica iz Prosečke vasi	398
10.8.11 Mrliške pesmarice iz Župnije sv. Jurija	399
10.8.12 Prekmurska katoliška pesmarica Ferenca Fariča	405
10.8.13 Marijina pesmarica Matjaža Dündeka in Jožefa Šümeca	407
10.8.14 Cehovska pesmarica iz Cankove	409
10.8.15 Romarska pesmarica iz Cankove	410
10.8.16 Kozarjeva pesmarica iz Martinja	412
10.9 Katoliško nabožno pesništvo v lendavski dekaniji	412
10.9.1 Pesmarica iz Beltincev	413
10.9.2 Romarski pesmarici iz Župnije Črenšovci	413
10.10 Katoliško nabožno pesništvo v monoštrski dekaniji	417
10.10.1 Pesmarice družine Županek iz Šalovcev	420
10.10.2 Najstarejša seniška pesmarica	423
10.10.3 Mlajše seniške pesmarice	424
10.10.4 Pesmarica iz Župnije Števanovci	426
10.10.5 Mrliška pesmarica iz Markovcev	427
10.10.6 Pesmarici iz Čepincev	427
10.11 Posvetno pesništvo v Prekmurju	428
10.11.1 Pripovedne in ljubezenske pesmi v Martjanski pesmarici I	429
10.11.2 Versus vandalici	430
10.11.3 Pesem o Francozih	430

10.11.4 Svatbene pesmi v pesmarici Starišinstvo i zvačinstvo	436
10.11.5 Zbiranje ljudskih pesmi	438
11 MARTJANSKA PESMARICA I MED KRANJSKIM IN PANONSKIM PROSTOROM	441
11.1 Recepcija pesmi, znanih iz kranjskih in gradiščanskih pesmaric	443
12 RECEPCIJA PESMI JOŽEFA BOROVNJAKA	449
12.1 Borovnjakovi stiki s štajerskimi duhovniki	449
12.2 Recepcija štajerskih pesmi	452
12.3 Recepcija kranjskih pesmi	454
13 RECEPCIJA KAJKAVSKEGA IN GRADIŠČANSKEGA PESNIŠTVA V PREKMURJU	459
13.1 Cantus Croatici Adventuales	460
13.2 Marijine romarske pesmi	466
14 SKLEP	473
15 SEZNAM KRATIC IN OKRAJŠAV	479
16 VIRI IN LITERATURA	481
Rokopisni in arhivski viri	481
Spletni viri	485
Literatura	489
17 KAZALO OSEBNIH IMEN	527
18 ABSTRACT	561
19 ZUSAMMENFASSUNG	587

Monografija *Recepcija starejšega pesništva na Štajerskem in v Prekmurju* je rezultat osemletnega raziskovalnega dela, ki sem ga kot mlada raziskovalka pričela opravljati oktobra 2016 na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, nato pa ga nadaljevala in nadgradila v okviru podoktorskega raziskovalnega projekta na tem istem inštitutu. V doktorski disertaciji z naslovom *Slovensko pesništvo na Štajerskem med letoma 1758 in 1848: vzori, žanri in recepcija* (2020) sem se posvetila žanrski analizi slovenskega cerkvenega, nabožnega in posvetnega pesništva v tedanji notranjeavstrijski deželi Štajerski od natisa prve izdaje Parhamerjevega katekizma za štajerske Slovence do začetka marčne revolucije. Slovstveno ustvarjalnost v tej deželi sem preučevala z ozirom na njen tedanji časovni in krajevni, s tem pa tudi politični in kulturni okvir. Poskušala sem potrditi poglobitno tezo, da je zaradi politične-, cerkvenoupravne in jezikovne razdeljenosti dežele Štajerske na tem območju prišlo do različnih literarnih vplivov in recepcije pesniških besedil ter nasploh slovstva. Za potrebe analize sem zbrala korpus pesniških besedil, ki je v času raziskave obsegal 681 nabožnih in 253 posvetnih pesmi (skupno 934 pesmi), zbranih iz rokopisnega gradiva, ki ga hranita Univerzitetna knjižnica Maribor (dalje UKM) ter Narodna in univerzitetna knjižnica (dalje NUK), ter tiskanih besedil, praviloma dostopnih v *Digitalni knjižnici Slovenije* (dalje dLib). V analizo so bili sprejeti izbrani pesniški žanri; med nabožnimi so bile obravnavane svetniške, praznične, eshatološke in Marijine pesmi ter pesmi v čast Kristusu, med posvetnimi pesmimi pa so bile analizirane elegije, idile, ode, bojne pesmi in budnice. Ugotovljeno je bilo, da so nabožna besedila v tem obdobju najštevilčnejša ter so bistveno zaznamovala literarno in tudi duhovno kulturo ljudstva na Štajerskem. Za ugotavljanje prepisovalne kontinuitete cerkvenih pesmaric pa je bilo treba pregledati tudi druge (izbrane) pesmarice, ki so nastale na območju nekdanjih avstrijskih dežel Kranjske, Goriške in Koroške (Prekmurje zaradi prevelikega obsega gradiva tedaj ni bilo vključeno v raziskavo). Na podlagi pregleda je bil narejen izbor pesniških besedil glede na pogostnost in zastopanost pesmi v drugih pesmaricah. Raziskava je pokazala, da so se rokopisna besedila baročne

vsebine prepisovala in širila med ljudstvom še v 19. stoletju, kar je ovrglo tezo o neznatnem vplivu teh besedil na nadaljnjo slovensko slovstveno ustvarjalnost. Naslednja ugotovitev je povezana s produkcijo slovenskih literarnih besedil v celjskem in mariborskem okrožju. Popis celotnega pesniškega ustvarjanja na Štajerskem je pokazal, da je bila ta celo nekoliko večja v mariborskem okrožju, ki je imelo glede na uradni popis manj slovenskega prebivalstva v primerjavi s celjskim. Pisci mariborskega okrožja niso bili tako odvisni od kranjske literarne produkcije, kot je to bilo razvidno iz del piscev celjskega okrožja. Ne samo da so ti sprejemali številne kranjske pesmi v svoje pesmarice, temveč so sledili tudi njihovi jezikovni podobi. Prepoznan je bil bistveni vpliv cerkvene delitve Štajerske na recepcijo osrednjeslovenskega nabožnega slovstva (savinjski arhidiakonot in arhidiakonot med Muro in Dravo; sekovska in lavantinska škofija), saj je bil njegov vpliv skoraj neznaten v vzhodnoštajerskih župnijah, ki so bile pod jurisdikcijo sekovskega (graškega) škofa, jezikovno pa so bile bolj navezane na panonski jezikovni prostor. Pri ugotavljanju prepisovalne kontinuitete in za potrditev teze o skupnem repertoarju slovenskih nabožnih pesniških besedil sem se v analizi pretežno osredotočila na tiste pesmi, ki so izkazovale prepisovalno tradicijo, t. i. preoddajo. Prepoznanih je bilo več načinov kroženja rokopisnih in tiskanih pesmi med slovenskim ljudstvom: (a) pesem je bila sprva natisnjena, nato je krožila v rokopisih, kasneje je lahko bila tudi drugič natisnjena v skladu s spremenjeno jezikovno podobo slovenskega jezika v prvi polovici 19. stoletja; (b) pesem je bila sprva natisnjena, nato je krožila le še v rokopisnem izročilu; (c) pesem je sprva obstajala zgolj v rokopisni prepisovalski tradiciji, natisnjena pa je bila kasneje v spremenjeni jezikovni podobi prve polovice 19. stoletja; (d) pesem se je prepisovala iz rokopisa v rokopis in ni bila nikoli natisnjena. Recepcijo posvetnih pesmi sem ugotavljala predvsem pri prebiranju korespondence, še posebej pa me je zanimala podobnost pri sprejemanju literarnih tem, motivov in idej ter pesniških žanrov in verzni oblik. Ugotovljeno je bilo, da je recepcija posvetnih pesmi vezana na kraj študija in individualno angažiranost tamkajšnjih profesorjev in učencev, nanjo pa je precej vplival miselni obrat, ki se je zgodil v prvi polovici 19. stoletja. Slovenci so se pričeli zanimati za vse slovensko in slovansko slovstvo ter sami sebe razumevati ne več samo kot kulturni, temveč tudi politični narod. Vse do sredine 19. stoletja so bila med osrednje- in vzhodnoslovenskimi pisci opazna nesoglasja glede podobe vseslovenskega knjižnega jezika, ki se je dokončno oblikoval po letu 1850, vse to pa je vplivalo na literarno vrednotenje

njihovih del. Slovenska posvetna pesem na Štajerskem je prevzela več motivov, idej in kitičnih oblik iz slovenske cerkvene pesmi, predvsem romarsko kitico in hrepenenje po nebesih, precej pa so opazne nove kitične oblike, prevzete iz nemškega, italijanskega ali starejšega antičnega pesništva (sonet in elegični distih), in motivna podobnost med slovenskimi pesniki v različnih pokrajinah (npr. ječa, barka, morje, venec, kača, hrast, lipa).

Ker omenjena raziskava zaradi prevelikega obsega dela ni vključevala prekmurskega in nasploh panonskega prostora, sem dodatno gradivo začela zbirati v okviru podoktorskega raziskovalnega projekta *Recepcija starejšega pesništva v panonskem jezikovnem prostoru* (2021–2025), ki ga je sofinancirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS). Gradivo je naraslo na dodatnih 139 rokopisnih pesmaric, ki jih hranijo NUK, UKM, Nadškofijski arhiv Maribor (dalje NŠAM), Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota (dalje PIŠK), Pokrajinski arhiv Maribor (dalje PAM), Škofijski arhiv Murska Sobota (dalje ŠAMS) in Pomurski muzej. V tisku je bilo na tem območju objavljenih le šest pesmaric, vendar je treba upoštevati, da so pesmi v 18. in 19. stoletju vsebovali tudi molitveniki, ki jih imenujem z natančnejšo žanrsko oznako molitveniki-pesmarice. Najbolj značilna je bila Küzmičeva *Molitvena kniga*, ki je tudi najbolj ponatiskovana prekmurska knjiga. Kot viri za raziskovanje so mi služila tudi digitalizirana dela, dostopna na spletnih portalih dLib, *Digitalni repozitorij Univerzitetne knjižnice Maribor*, *Register rokopisov slovenskega slovstva* (dalje RRSS), *Digitalne zbirke Nacionalne in univerzitetne knjižnice v Zagrebu*, *Digitalna zbirka in katalog Hrvaške akademije znanosti in umetnosti*, *Digitalni repozitorij Inštituta za etnologijo in folkloristiko*, nato tiskane izdaje in faksimili iz različnih knjižnic ter rokopisno in tiskano gradivo iz arhivov in knjižnic v Sloveniji in na Hrvaškem (Maribor, Ljubljana, Murska Sobota, Zagreb, Varaždin). Naslednja faza dela je zajemala digitalizacijo rokopisnega gradiva iz slovenskih knjižnic in arhivov, kodikološke opise pesmaric za objavo na RRSS in diplomatične prepise pesmaric za objavo na portalu *Slovensko baročno slovstvo* (dalje SBS). Trenutni korpus, ki mi je služil za primerjalno analizo, obsega 1013 pesmi. Kot primerjalno gradivo sem uporabila do sedaj znane kajkavske in gradiščanskohrvaške pesmarice ter molitvenike, ki so prav tako opisani v posebnem poglavju.

Monografija je sestavljena iz dveh delov, saj obravnava dve različni pokrajinski književnosti, ki sta nastajali v tedanjih pokrajinskih jezikih do poenotenja vseslovenske knjižne norme, ki se je na Štajerskem zgodila že kmalu po letu 1850, v Prekmurju pa je ta proces potekal postopoma in se le delno zaključil po priključitvi tega ozemlja Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev leta 1919. Vsako poglavje prinaša pregled posvetnega in nabožnega pesništva glede na tvorce besedil, konfesionalno in krajevno pripadnost. Tiskarska produkcija štajerskih in prekmurskih knjig razkriva veliko širšo literarno mrežo in izpostavlja nekatera pomembna kulturna mesta, kot sta bila Gradec in Šopron. Sledi pregled tujejezičnega pesništva na teh območjih, saj zagovarjam stališče, da je treba literarno ustvarjalnost oz. produkcijo na določenem etničnem območju obravnavati celostno ter se vzdržati vrednostnih sodb, ki temeljijo na nasprotjih tuje – domače, knjižno – narečno in posvetno – religiozno. Tako zasnovana raziskava razkriva regionalne posebnosti literature na nekem območju ne glede na nacionalno in jezikovno pripadnost piscev. Posameznemu pregledu pesniškega ustvarjanja sledijo študije primerov, ki se osredotočajo na tiste pesmarice, ki izkazujejo največjo recepcijo v širšem slovenskem prostoru. Najprej je obravnavana najstarejša štajerska rokopisna pesmarica – *Foglarjeva pesmarica*, sledita raziskavi recepcije dveh obširnih kranjskih pesmaric iz 18. stoletja, ki sta delo organista Jožefa Ambrožiča in duhovnika Maksimilijana Redeskinija. Naslednji dve poglavji se osredotočata na pesniško ustvarjanje dveh znanih štajerskih duhovnikov. Najprej je obravnavana recepcija pesništva najplodovitejšega pisca na vzhodnem Štajerskem Petra Dajnka, nato pa še recepcija kajkavskega pesništva pri prav tako znanem pesniku in duhovniku Štefanu Modrinjaku. Sledi analiza do sedaj spregledane pesmarice svetinjskega učitelja Ivana Šefa. V drugem delu monografije, ki je posvečen prekmurskemu pesništvu, se nahajajo tri študije primerov. Najprej je obravnavana najstarejša prekmursko-kajkavska pesmarica, t. i. *Martjanska pesmarica I*. Sledi raziskava pesništva najbolj znanega prekmurskega duhovnika v 19. stoletju – Jožefa Borovnjaka. Zadnje poglavje raziskuje recepcijo kajkavskega in gradiščanskega pesništva v prekmurskih besedilih.